

ФІЛОСОФІЯ

DOI: 10.31548/hspedagog2021.02.012

УДК 329.12

ЛІБЕРАЛІЗМ ЯК МОДЕРНА ІДЕОЛОГІЯ

В. Е. ГОНТАР, аспірант кафедри філософії та міжнародної комунікації
Національного університету біоресурсів і природокористування України

E-mail: vasyahontar@gmail.com

ORCID 0000-0002-8237-9733

С. В. СТОРОЖУК, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національного університету біоресурсів і природокористування України

E-mail: storozhuksv@nubip.edu.ua

ORCID 0000-0002-7947-6268

Анотація. У статті здійснено розрізнення модерних соціально-політичних наративів з притаманними їм спекулятивними онтологічними та антропологічними основами та реальних підвалини соціальних трансформацій епохи Модерну та показано, що ідейні та суспільно-політичні підвалини лібералізму, зародилися у домодерну добу, набувши масового поширення після виникнення книгодруку. Відкривши доступ широким народним масам до інформаційних ресурсів, він став важливою передумовою трансформації народів в нації, об'єднаних найбільш суголосним їхньому історичному розвитку та соціальним запитам ідеологічним ядром. Його своєрідність була визначена груповими інтересами активної меншості, котра, користуючись здобутками інформаційно-технічних революцій, прикладала чимало зусиль для знищення старих і, що важливо, несправедливих, соціальних порядків. Боротьба з ними, давала індульгенцію на некритичність, тим самим сприяючи проникненню в суспільну свідомість великої кількості ідей, ідеалів та норм, які, попри свій гуманістичний пафос, заклали підвалини для формування нових форм поневолення людини.

Ключові слова: лібералізм, Модерн, ідеологія, ідея, книгодрук, інформаційна революція.

Актуальність. Абстрактні філософські концепції, на перший погляд, жодним чином не стосуються реального життя людей. Утім, у дійсності, це зовсім не так, свідченням чому може стати не тільки прийнята і проголошена у 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН «Загальна декларація прав людини» [3], а й Конституція України [12]. Попри те, що утверджені цими документами правові

норми та етичні ідеали, наразі розглядаються як необхідна умова існування цивілізованого суспільства, на наш погляд, все ж не варто ігнорувати того, що їхній в основі лежать просвітницькі ідеали, норми та цінності. Віра в прогрес та спроможність людини перебудувати суспільство відповідно до принципів продиктованих розумом вже понад два століття визначає долю не тільки

західноєвропейської цивілізації, а й усього людства.

Притаманні світоглядним проєктам Модерну декларативне месіанство, прогресизм та оптимізм, навіть сьогодні заглушають стриманий скепсис та критичний аналіз ідеологій, сформованих під впливом ідеалів світського гуманізму. Попри їхню позірну розмаїтість (націоналізм, лібералізм, комунізм, соціалізм, нацизм тощо), всі вони були об'єднані незламною вірою в можливість і необхідність звільнення людини від гноблення (національного, релігійного, соціального тощо), а як наслідок і покращення життя людей та формування щасливого суспільства. Як не парадоксально, але ця благородна мета модерних ідеологій, у більшості випадків утвердила нові форми гноблення, і, що важливо, набагато гірші, ніж ті, які намагалися зняти. Чи не єдиним виключенням в цьому контексті може видатися лібералізм, який, на противагу до інших модерних ідеологій, не дискредитував себе прямою відповідальністю за масові людські жертви. Проте, як свідчить політична практика сьогодні, навіть ця, спрямована на розширення індивідуальної свободи ідеологія, у дійсності, має добре виражені тоталітарні ознаки, що проявляються у репресивному суспільному контролі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Попри те, що сьогодні лібералізм є однією з провідних світових ідеологій, останніми роками він все частіше привертає увагу дослідників. В даному контексті доречно згадати роботи Ю. Габермаса [4], Р. Дворкіна [6], Р. Нозіка [16], Д. Ролза [19], М. Сендела [20], А. Макінтайра [13] та багатьох інших політичних мислителів, які прямо чи опосередковано акцентували уваги на окремих суперечностях ліберальної ідеології. Серед українських

дослідників привертають увагу роботи Т. Данилової [1], І. Гояна [7], Н. Іщук [11], С. Сторожук [21] та ін. Загалом поділяючи багато висловлених ними критичних ідей та зауважень, вважаємо за доцільне зацентрувати увагу відсутності досліджень присвячених вивченню сутнісних ознак лібералізму як модерної ідеології, в основі якої, так само як і багатьох авторитарних ідеологій, лежать просвітницькі ідеали та норми, вибудовані на хибному підґрунті, а відтак за певних умов вони також можуть мати вкрай неоднозначні наслідки для розвитку суспільства.

Мета роботи полягає у визначенні передумов формування та суспільно-політичного потенціалу лібералізму, як модерної ідеології. Вона конкретизується у наступних дослідницьких завданнях: 1) розрізнити специфічні соціально-політичні наративи з притаманними їм спекулятивними онтологічними та антропологічними основами і реальні підвалини соціальних трансформацій, 2) визначити суспільно-політичні перспективи лібералізму.

Методи. В роботі використано парадигмальний підхід у єдності з принципом історизму та критичним методом. Крім того, широко використовувалися такі загальнонаукові методи як аналіз та синтез.

Результати. В сучасному світі, як на рівні масового, так і на рівні академічного світосприйняття, панує думка, що ліберальні принципи і аксіологічні установки забезпечують сталий і довгостроковий розвиток людства, свідченням чому можуть бути роботи Ст. Пінкера [17], К. Поппера [18], Ф. Фукуями [22] та багатьох інших мислителів. Саме завдяки їм, Модерн постає перед нами у якості оптимістичного гіперантропоцентризму, який проголошує інтелектуальну, творчу,

епістемемічну, моральну, культурну та технічну силу людського потенціалу. Попри наявність раціонального зерна у подібних переконаннях, на наш погляд, вони некритично суміщають соціально-політичні наративи та реальні підвалини соціальних трансформацій, тим самим утверджуючи думку, що ідеї можуть змінювати світ. В дійсності ж, світ змінює діяльність людей і новації у сфері засобів, що виводять комунікацію на новий рівень. Натомість практичний потенціал ідеї проявляється тільки за умови її цілеспрямованого втілення агентами соціального впливу. Така ситуація цілком закономірна, з огляду на те, що дискурсивна мова, яка передбачає опис інтерсуб'єктних інтеракцій у категоріях бажань, ідей чи іншій ментальній термінології, не описує світ сам по собі, а пропонує спрощені моделі, які забезпечують ефективну міжособову взаємодію, уникаючи опису реально існуючих процесів. Ця епістемологічна нередукованість зумовлена тим, що ми не можемо описувати соціальну дійсність мовою природничих наук, як взаємодію суто біохімічних та фізичних елементів, оскільки це передбачало б неймовірну складність у заданні вхідних даних, розрахунках і обчисленнях та складність в інтерпретації вихідних даних. Водночас було б неправильно, робити висновок, що саме ментальні категорії повною мірою описують світоустрій і процеси у ньому.

Проілюструвати вплив ментальних категорій на дійсність можна за допомогою різного роду аналогій. Приміром, уявімо дорожній знак, який повинен закликати водія зупинитися, який, як відомо, може бути реалізованим через напис «STOP», через іконічне зображення піднятої вгору долоні, повернутої до передбачуваного адресата внутрішню стороною, через перекреслене

червоною лінією коло, тощо. Ці варіації знаків фактично не описують те, чим є зупинка, на знаку не зображена реалістична модель авто, поетапно не проілюстрований гальмовий шлях – це було б затратно та неефективно, навпаки – ретельно пропрацьований опис зупинки і його відображення у знаку будуть заважати виконанню основної функції знаку – спонуканню до дії. Водій не може довго роздумувати до якої дії його закликає знак, аби не пропустити актуального моменту для цієї дії. Інакше кажучи, оптимальний вибір засобу графічної реалізації асоціативно зрозумілого широкій аудиторії знаку примножує вірогідність вдалої комунікації, проте це зовсім не означає, що сам знак цілком задовільно описує саму подію.

Наведений нами приклад, яскраво засвідчує, що ідеї працюють як позначення дескриптивних висловлювань (списків описів) про те, як 1) люди можуть діяти стосовно один одного, 2) як люди можуть діяти щодо решти світу і, найголовніше, 3) як буде розподілятися потенціал соціального впливу, тобто які способи лобювання своїх інтересів і в яких пропорціях будуть розподілені між людьми, які є елементами деякого суспільства.

Перші два модуси існування ідей самі по собі ізольовані і замкнуті, вони відрізані від впливу на історичні, соціальні та політичні процеси, на відміну від третього. Філософи, юристи, богослови-схоласти можуть століттями сперечатися щодо особливостей світоустрою, будувати утопічні описи правильного, на їхню думку, суспільства, підкріплюючи твердження про необхідність створення такого суспільного устрою цілісними ретельно відпрацьованими конкретно-історичними метафізичними системами, які в повному обсязі описують особливості існування мислення, мови, сприйняття,

суспільних відносин, фізичного світу тощо. Утім, подібні проекти зазвичай не втілюють у життя, оскільки вони постають спрощеним, чи точніше ідеальним, сценарієм світоустрою та суспільних відносин.

Попри те, що вплив ідей на розвиток історичного процесу та соціокультурні трансформації зазвичай опосередкований соціальними агентами, прихильники яких, вдаючись до різного роду менталістської фолк-психологічної термінології на кшталт «бажань», «настроїв», «духу», «волі» та інших слів з розмитим значенням, передбачуваних референтів яких неможливо виявити у даному нам світі, нерідко істотно гіперболізують практичний потенціал ідейного ядра своєї світоглядної системи. Не стали виключенням і прихильники модерних ідеологій, зокрема, лібералізму, завдяки яким у суспільній свідомості сформувалося та утвердилося стійке переконання в тому, що ідеї прав людини, загального просвітництва, захисту власності, ідеї прогресу й загальної рівності стали головними причинами достатку, спокою та безпеки західноєвропейського суспільства. Попри позірну раціональність подібного твердження, видається за доцільне звернути увагу на те, що в основі подібних тверджень лежить маніпулятивна спекуляція причино-наслідковими зв'язками. Адже, як свідчить історична дійсність, фундаментальним фактором трансформацій у суспільно-політичному і цивілізаційному житті людства були не ідеї, а інформаційні революції, які пришвидшили комунікацію, водночас відкривши широким народним масам доступ до різного роду інформаційних ресурсів.

Висунені нами гіпотези повністю суголосні заувагам О. О. Ільїна, який зацентрував увагу на тому, що винахід «Йоганна Гутенберга докорінно змінив

можливості поширення інформації, її швидкість та обсяги, що стало основою для розвитку науки, техніки, освіти і культури, прискорило соціальні процеси, а також закріпило вектор розвитку людства в сторону інформаційного суспільства. Висока технологічність і успішність знайденого рішення сприяли бурхливому розвитку друкарської справи в європейських країнах. Вже до початку XVI ст. в Європі було надруковано понад 10 млн книг» [8, с. 163]. На нашу думку, вказані зауваження є прямим свідченням того, що процеси завдяки яким просвітницькі ідеали, норми, цінності та ідеології поширилися на весь світ, почалися не в епоху Модерну, а значно раніше. Вільна торгівля, сильний захист приватної власності, залученість населення в управлінські процеси, соціальні ліфти, які дозволяли талановитим людям із самих низів досягати вершин соціальної ієрархії, вочевидь були й до Модерну, свідченням чому може слугувати той факт, що найбагатші за рівнем ВВП на душу населення сучасні держави – це монархії (Ліхтенштейн та Монако). З огляду на це, можемо говорити, що модерним ідеям та ідеологіям певним чином пощастило, адже вони змогли не тільки опанувати кращі здобутки людства, а й розповсюдити їх, використовуючи здобутки інформаційно-технологічних революцій. Проте наскільки поталанило самому людству від розповсюдження нормативних та антропологічних засад Модерну – залишається відкритим питанням.

Ідеї та ідеології реалізуються у світі як самоопис і раціоналізації їхніх носіїв і проявляються у тому, як люди реагують один на одного, як змінюють світ навкруги, перетворюючи природні елементи у артефакти, як люди виключають або включають інших людей у список комунікативних

агентів. Можна сказати, що ідеології можуть екземплізуватися як дії людей, спрямовані на усунення (пряме чи опосередковане) тих, хто відмовляється погоджуватися з ними, публічно демонструючи свою лояльність. Завдяки цьому, ідеї можуть трансформуватися у важливий чинник групового самовизначення. Крім того, існують ідеї, які проникаючи в суспільну свідомість, збиваються у кластери – ідеології, які «змушують» людей перебільшувати значення самих ідей, вбачаючи в них причину тих позитивних змін, які збігаються з ними хронологічно. Обґрунтовуючи подібні ідеї, прихильними різних ідеологій не цураються маніпуляцій, фальсифікацій та методологічної недоброчесності.

Властиве прихильникам модерних ідеологій жонглювання різноманітними ідеями, зазвичай постає закономірними наслідком когнітивного викривлення. У більшості випадків вони щиро переконані в достовірності власних переконань, а тому з великим обуренням сприймають їхню критику. Показовим прикладом у даному контексті можуть стати модерні ідеали, цінності та норми, які, постаючи світоглядним конструктом, зазвичай сприймаються як самоочевидні та невід'ємні. В даному контексті, можна згадати ідеї природних прав людини, парламентаризму, національної держави тощо. Утім, всі вони ні що інше, як політичний концепт, який, безумовно, відповідав соціальним запитам модерного суспільства, не будучи при цьому позбавленим різноманітних упереджень і прогалин. Зокрема, В. Мартянов, у роботі «Політична онтологія Модерну: в пошуках більшості, що вислизає» зацентрував увагу на тому, що рушійною силою «політичного проекту Модерну був третій стан, чие політичне посилення і звільнення від

ієрархії Ancien régime можна вважати закономірним підсумком буржуазних революцій. У своєму знаменитому памфлеті «Що таке третій стан?» Еммануель Жозеф Сієс висловлював надію, що третій стан стане «чимось», насправді ж він став майже всім, розчинивши в собі незначні вкраплення духовенства і дворянства і, перетворившись в народ, націю. Ця більшість включала в себе майже все суспільство, а тому вимагала виділення всередині себе більш активного, прогресивного ядра, суб'єкта, з яким би ототожнювався новий політичний порядок. У якості цього ядра? – не статистичного, але ідеологічного, виступила буржуазія, яка на деякий час закріпила за собою роль голосу третього стану» [15, с. 109].

Наведені нами висновки В. Мартянова надзвичайно красномовно демонструють, що держави, право і політика модерного типу конструювалися в інтересах людей, що вміло скористалися інформаційно-технічними революціями у процесі запровадження соціально-політичних трансформацій. Масовий книгодрук сприяв об'єднанню зусиль спрямованих на знищення старих соціальних порядків. Його еліти – дворянство та духовенство, у більшості випадків були неготові до викликів часу, а тому продовжували підтримувати несправедливий неефективний суспільний устрій. Відповідно, боротьба з ними одразу давала індульгенцію на некритичність для усіх ідей, які виступали проти старої влади. Під виглядом боротьби з релігійним мракобіссям та монархічним абсолютизмом, модерні ідеології сформували цілий ряд суперечливих положень, які мали вкрай неоднозначні суспільно-політичні наслідки. Це й не дивно, адже чим більше нові ідеї суперечили

старим уявленням, тим перспективнішими вони здавалися. Як приклад, можна згадати Велику французьку революцію, котра яскраво продемонструвала, що прогресивні ідеї антропоцентризму і гуманізму можуть мати надзвичайно трагічні наслідки. Утім, на наш погляд, вони були неминучими, оскільки в період Модерну, масового схвалення набували найбільш претензійні, багатообіцяючі та контрарні попередньому устрою ідеї. З поміж етосу і логосу, модерні ідеології завжди зосереджувалися на пафосі. З огляду на це, можна сказати, що модерним ідеологіям поталанило зародитися у самий пік інформаційної революції. Вона відкрила шлях для формування докорінно нового типу політичних агентів, які приклали чимало зусиль для творення націй завдяки послідовному конструюванню історії, культури, літератури. Вдруге, лібералізму поталанило вже у ХХ столітті – на відміну від інших модерних ідеологій (комунізму, нацизму, фашизму), він майже ніколи не асоціювався з геноцидами та кровопролитними світовими війнами.

Попри цілий ряд незаперечних здобутків модерного лібералізму, на наш погляд, його все ж не варто розглядати як екстраординарну ідеологію, котра зуміла уникнути притаманних модерному світогляду інтенцій. Всі ті здобутки, що асоціюються в сучасній свідомості з Модерном, в тій чи іншій формі були представлені й раніше. Так, наприклад, гуманізм, рівність, егалітарність та відкритість – у ранніх християнських громадах, захист прав власності і вільна торгівля – в італійських, і голландських республіках, фактично пряма демократія (на свій час дуже егалітарна) була представлена у ісландському альтінгу, тобто понад 1000 років тому назад. Навіть «права

людини» вперше були задекларовані і захищені Кіром Великим у Вавилоні ще у V ст. до н. е. [1]. З огляду на це, маємо можливість говорити про те, що лібералізм постав унікальним синтезом тих суспільно-політичних здобутків людства, які наразі є видовою ознакою всіх «неавторитарних» ідеологій. Звісно, подібним зауваженнями, ми не схильні знецінювати тих ідейних надбань лібералізму, що визначили його есенційне ядро, і специфікують його як окрему систему світобачення. Засадниче значення посеред них відіграє притаманний лібералам цивілізаційний оптимізм, який виявляється у позитивному схваленні зміни старого новим у всіх сферах життя суспільства, навіть попри те, що, як свідчить історія, він нерідко хибує недалекоглядністю. Не варто ігнорувати й того, що з логічної точки зору, ідея прогресу внутрішньо порожня, концептуально невідпрацьована, некогерентна і тримається лише на риторичній благозвучності [2].

Не менше уваги привертає притаманна лібералам віра у здатність людини до розумної творчої діяльності. Вона сформувалася на тлі просвітницьких переконань, згідно з якими, люди проявляють свій потенціал завдяки правильному вихованню та відповідній освіті. Останні, як доводили тогочасні інтелектуали (Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Вольтер, Ш. Монтеск'є, Дж. Лок), забезпечують руйнування релігійних забобон та упереджень, тим самим відкриваючи людині можливість для самоактуалізації. Утім, як з'ясувалося згодом, ситуація з просвітою набагато складніша, ніж уявляв собі Дж. Лок, розробляючи концепт *tabula rasa* у трактаті «Досвід людського розуміння» [13]. Просвітлення сліпців, що знаходилися у темряві невігластва, дало вкрай неочікувані результати –

людина виявилася зовсім «сліпою». Свідченням цьому може слугувати образ масової людини, котра, маючи вдосталь вільного часу, не завжди прагне до реалізації власного потенціалу. Певним чином, це зумовлено рівнем розвитку капіталістичних відносин [6], утім не менш значимою, як видається, є природна сліпота, внутрішній спротив людини прикладати зусилля заради змін у своєму житті. Особливо яскраво цю тенденцію демонструє сучасність, де попри загальний доступ до освіти, орієнтованої критичне мислення та всебічний розвиток особистості, зростає зацікавлення до безпретензійних езотеричних учень та окультних практик. Ще більшу увагу привертає масова неспроможність сучасної молоді критично осмислювати та аналізувати отриману інформацію [5].

Третьою важливою вимогою та, водночас, характеристикою, ліберальної ідеології є егалітаризм поєднаний з соціальним атомізмом. Як відомо, ці ідеї були глибоко вкорінені у теологічному концепті розумної душі, який завдяки секуляризації, змінився на природній розум. На його концептуальній основі ліберали обґрунтували ідеї природного права, свободи, обов'язку та відповідальності, вважаючи їх невідчужуваними. Як не дивно, але саме ці, здавалось би цілком позитивні принципи, формують онтологію належності, в якій людина, так само як і в домодерний період, не має можливості вільного вибору. Наше зауваження яскраво засвідчує ліберальна в основі своїй концепція природнього права. Згідно з нею, людина має права і обов'язки вже тільки тому, що вона людина, і відмовитися від них вона не може за жодних обставин. Це ж, своєю чергою, призводить до того, що в дійсності людина стає об'єктом права, а не його

суб'єктом. Крім того, лібералізм незмінно наполягає на недоторканності індивідуальної приватності, епістемологічно відокремлюючи людину від соціуму, атомізує її як індивіда. Це ж, своєю чергою, може призводити, а нерідко й призводить, до численних правових колізій – наприклад, коли збір доказів провини людини був здійснений з порушенням процедури, в основі якої лежить ліберальна повага до прав людини, вони не можуть бути враховані в суді, навіть за наявності прямих доказів здійснення злочину.

Висновки і перспективи. На основі запропонованого у роботі розрізнення специфічних соціально-політичних наративів з притаманними їм спекулятивними онтологічними та антропологічними основами та реальних підвалини соціальних трансформацій епохи Модерну приходимо до висновку, що ідейні та суспільно-політичні підвалини лібералізму, зародилися у домодерну добу, набувши масового поширення після виникнення книгодруку. Відкривши доступ широким народним масам до інформаційних ресурсів, він став важливою передумовою трансформації народів в нації, об'єднаних найбільш суголосним їхньому історичному розвитку та соціальним запитам ідеологічним ядром. Його своєрідність була визначена груповими інтересами активної меншості, котра, користуючись здобутками інформаційно-технічних революцій, прикладала чимало зусиль для знищення старих і, що важливо, несправедливих, соціальних порядків. Боротьба з ними, давала індульгенцію на некритичність, тим самим сприяючи проникненню в суспільну свідомість великої кількості ідей, ідеалів та норм, які, попри свій гуманістичний пафос, заклали підвалини для формування нових форм поневолення людини.

Список використаних джерел

1. Афанасьев А. Н. Аксиологический подход к концепции прав человека. Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2010. № 3 (15).
2. Бохеньский Ю. Сто суеверий. Краткий философский словарь предрасудков. М.: Издательская группа «Прогресс»-«VIA», 1993. 187 с.
3. Всеобщая декларация прав человека. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну. К.: Четверта хвиля, 2001. 424 с.
5. Головин Ю. А., Коханая О. Е., Критика либеральной идеологии как концепта в парадигме медиаобразования. Вопросы теории и практики журналистики, 2016, № 5 (2), С. 314–323.
6. Haidt J. When and Why Nationalism Beats Globalism. URL: <https://www.the-american-interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism/>
7. Hoyan I., Storozhuk S., Fedyk O., Kryvda N. Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context. Ideology and Education in Post-Soviet Countries. 2019. № 2 (13), Pp. 255–272.
8. Danylova T. V. The Desire for Recognition in the Context of Francis Fukuyama's Universal History. Антропологічні виміри філософських досліджень. 2016. Вип. 10. С. 69-77.
9. Дворкін Р. Серйозний погляд на права. К.: Основи, 2000. 519 с.
10. Ильин А. А. Как цифровые технологии изменили «Станок Гутенберга». Историческая и социально-образовательная мысль, 2017. № 9 (2-2), С. 161-172.
11. Іщук Н. В. Ліберальна ідеологія: обриси православної критики. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2009. № 2. С. 46–49.
12. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
13. Локк Дж. Розвідка про людське розуміння : у 4-х кн. Х. : [б.в.], 2002. 152 с.
14. MacIntyre A. After Virtue: A Study in Moral Theory. University of Notre Dame Press, 2007. 286 p.
15. Мартьянов В. С. Политическая онтология Модерна: в поисках ускользающего большинства. Журнал политической философии и социологии политики «Полития. Анализ. Хроника. Прогноз», 2017, № 1 (84). С. 107–126.
16. Nozick R. The Nature of Rationality. Princeton: Princeton University Press, 1994. 242 p.
17. Pinker St. The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined. London: Penguin Books, 2012. 832 p.
18. Поппер К. *Відкрите суспільство та його вороги*. Том 1. К.: Основи, 1994. 444 с.
19. Ролз Дж. Справедливость как честность. Логос, 2006. № 1. С. 35-60.
20. Sandel, M. Liberalism and the Limits of Justice. Cambridge, UK New York: Cambridge University Press. 1998. 252 p.
21. Сторожук С. Націоналізм як чинник протистояння соціальним трансформаціям сьогодення. *Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія»*, 2020, № 3 (11(4)). С. 143–151.
22. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York: Free Press, 1992. 432 p.

References

1. Afanasyev, A. N. (2010). Axiologicheskij podkhod k kontseptsii prav cheloveka [An axiological approach

to the concept of human rights]. Uchenyye zapiski [Scholarly notes]. Elektronnyy nauchnyy zhurnal Kurskogo gosudarstvennogo universiteta, 3 (15).

2. Bokhenskiy, Yu. (1993). Sto suyeveryiy. Kratkiy filosofskiy slovar predrassudkov [One hundred superstitions. A Brief Philosophical Dictionary of Prejudice]. Moscow, Izdatelskaya gruppa «Progress»-«VIA». 187.

3. Universal Declaration of Human Rights, Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

4. Habermas J. (2001). Filosofskiy dyskurs Modernu [The Philosophical Discourse of Modernity]. Kyiv: The Fourth Wave. 424.

5. Golovin Yu. A., Kokhanaya O. E. (2016). Kritika liberalnoy ideologii kak kontsepta v paradigme mediaobrazovaniya [Criticism of liberal ideology as a concept in the paradigm of media education]. Voprosy teorii i praktiki zhurnalistiki [Questions of theory and practice of journalism], 5 (2). 314-323.

6. Haidt J. (2016), When and Why Nationalism Beats Globalism, available at: <https://www.the-american-interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism>

7. Hoyan I., Storozhuk S., Fedyk O., Kryvda N. (2019). Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context. Ideology and Education in Post-Soviet Countries, 2 (13). 255-272.

8. Danylova T. V. (2016). The Desire for Recognition in the Context of Francis Fukuyama's Universal History. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 10. 69-77.

9. Dworkin, Ronald Myles. (2000). Seriozniy pohliad na prava [Taking Rights Seriously]. Kyiv: Osnovy. 519.

10. Ilin A. A. (2017). Kak tsifrovyye tekhnologii izmenili «Stanok Gutenberga» [How digital technology has changed the Gutenberg Machine].

Istoricheskaya i sotsialno-obrazovatel'naya mysl [Historical and socio-educational thought], 9 (2-2). 161-172.

11. Ishchuk N. V. (2009). Liberalna ideolohiia: obrysy pravoslavnoi krytyky [Liberal ideology: outlines of Orthodox criticism]. Proceedings of the National Aviation University. Filosofiia. Kulturolohiia, 2. 46-49.

12. The Constitution of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

13. Locke, John. (2002). Rozvidka pro liudske rozuminnia [Essay Concerning Human Understanding]: u 4-kh kn. Kharkiv. 152.

14. MacIntyre, A. (2007). After Virtue: A Study in Moral Theory. University of Notre Dame Press, 286.

15. Martianov, V. S. (2017). Politicheskaya ontologiya Moderna: v poiskakh uskolzayushchego bolshinstva [Political Ontology of Modernity: In Search of the Elusive Majority]. Zhurnal politicheskoy filosofii i sotsiologii politiki «Politiya. Analiz. Khronika. Prognoz», 1 (84). 107-126.

16. Nozick, R. (1994). The Nature of Rationality. Princeton: Princeton University Press. 242.

17. Pinker, Steven. (2012). The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined. London: Penguin Books. 832.

18. Popper, K. (1994). Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy [The Open Society and Its Enemies]. Vol. 1. Kyiv: Osnovy. 444.

19. Rawls, John Bordley. (2006). Spravedlivost kak chestnost [A Theory of Justice]. Logos, 1. 35-60.

20. Sandel, M. (1998). Liberalism and the Limits of Justice. Cambridge, UK New York: Cambridge University Press. 252.

21. Storozhuk S. (2020). Natsionalizm yak chynnyk protystoiannia sotsialnym transformatsiiam sohodennia

[Nationalism as a factor in opposing the social transformations of today]. Humanitarian Studios: Pedagogics, Psychology, Philosophy, 3 (11(4)). 143-151.

22. Fukuyama, Francis. (1992). The End of History and the Last Man. New York: Free Press. 432.

LIBERALISM AS A MODERN IDEOLOGY

Hontar V. E., Storozhuk S. V.

Abstract. *The article differentiates modern socio-political narratives with their inherent speculative ontological and anthropological foundations and the real causes of social transformations of the modern era and shows that the ideological and socio-political foundations of liberalism emerged in the pre-modern era widespread after the invention of printing technology. Through book printing, liberalism opened wide access to information resources and contributed to the important transformation of peoples into nations, uniting historically conditioned social demands of peoples into an ideological core. The uniqueness of liberalism was determined by the collective interests of the active minority, which, using the achievements of information technology revolutions, made efforts to destroy the archaic unjust orders and systems. The struggle against these unjust orders gave an indulgence to uncriticalism, thus contributing to the penetration into the public consciousness of a large number of ideals and norms, which promoted the enslavement of people, disguising it as humanistic tendencies.*

Key words: *liberalism, modernism, ideology, idea, typography, information revolution.*